

Alina Górniok-Naglik

ORCID 0000-0001-8113-3929

Arkadiusz Wąsiński

ORCID 0000-0003-1867-8541

PYTANIA O AUTOKREACJĘ W PERSPEKTYWIE DZIAŁAŃ TWÓRCZYCH

Słowa kluczowe: autokreacja, twórczość, dzieło, bieg życia, narracja autobiograficzna.

Streszczenie: Problematyka poruszana w niniejszym artykule stanowi przyczynek do szerszych badań i studiów nad autokreacją. Analizy nad przeobrażeniami twórczymi w biegu życia, wiodą do krystalizacji indywidualnych procesów autokreacji. Wizja świata i wizja siebie ewoluuje w biegu życia, co ma fundamentalny związek z krystalizującą się postawą twórczą i zmiennym obrazem dzieł, które powstają niejako ciągle od nowa, w nowej perspektywie, zrodzonej z przeżyć, doświadczeń i doznań twórcy. Stąd też dzieło stanowi z jednej strony wyraz indywidualności swego twórcy, z drugiej transcenduje go ku światu, a z trzeciej niejako stwarza swojego kreatora. Złożoność refleksji podejmowanych w ramach autokreacji łączy w sobie perspektywę egzystencjalną i aksjologiczną, skłaniającą podmiot do wytyczania symbolicznych drogowskazów, ku czemu warto podążać z perspektywy autobiograficznej. Narracja autobiograficzna stanowi bowiem swoisty „klucz” do poznania i zrozumienia ludzkiej egzystencji. Zwrot w stronę badań biograficznych wiąże się z potrzebą (i możliwością) osadzenia potencjalnych badań nad autokreacją w działaniu twórczym w obrębie paradygmatu interpretatywnego. Tą drogą możliwym staje się dookreślenie indywidualnych profili kształtowania samego siebie w biegu życia w kontekście aktów twórczych. W szerszej perspektywie badawczej, profile te, mogą się stać drogowskazem i świadectwem działań innych ludzi w drodze do samokształtowania się, a ponadto czynią możliwym wyznaczenie podobieństw i różnic między twórcami.

Wprowadzenie

Pojęcie autokreacji zawiera dwie składowe – kreatywność jako tworzenie, projektowanie i realizację tego, co wartościowe, pociągające, inspirujące, piękne i nieznanne, jednocześnie przeobrażające i wnoszące nową wartość oraz aktywność podmiotu ukierunkowaną na samego siebie, ujawniającą się w rozpoznawaniu osobowej *life-story*, jej interpretowaniu, rozumieniu kluczowych wyborów życiowych, poszukiwaniu wartości i celów nadających sens własnemu życiu, wreszcie podejmowaniu trudu ich urealniania. Autokreacja to twórcze, przeobrażające podmiot

działanie, które jednak nie mogłoby się dokonać, gdyby nie uprzedni namysł nad tym, co ma dla niego znaczenie, w jakich wartościach lokuje sens własnych osiągnięć i celów życiowych.

Autokreacja wiąże się z taką formą aktywności, w której podmiot stara się twórczo wykraczać poza to, co jest obecnie, „tu i teraz”. Określane w jej ramach cele nie są wyłącznie konstruktywnym rozwinięciem stanów i sytuacji mających wcześniej miejsce, lecz projektowaniem jakościowo nowych, które w założeniu mają wnieść nowe wartości do jego życia. Ta nowa jakość rozpatrywana w **wymiarze egzystencjalnym** jest wypadkową interpretacji i twórczego uczenia się podmiotu z własnej biografii (Dubas, 2011), poszukiwania znaczeń i sensów swojego bycia w świecie (Popielski, 2007), pragnienia wewnętrznej przemiany ukierunkowanej na wartości witalne, a przede wszystkim duchowe i sakralne (Węgrzecki, 1975). Uwarunkowana jest pragnieniem podmiotowego rozwoju dokonującego się w procesie stopniowego urealniania „Ja” osobowego, utożsamianego przez podmiot z pełniejszym odkrywaniem i doświadczaniem istoty własnego człowieczeństwa (Wąsiński, 2007).

Wizja świata i wizja siebie ewoluuje w biegu życia, co ma fundamentalny związek z krystalizującą się postawą twórczą i zmiennym obrazem dzieła, które stanowią z jednej strony wyraz indywidualności swego twórcy, z drugiej transcendują go ku światu, a z trzeciej niejako stwarzają swojego kreatora. Złożoność refleksji podejmowanych w ramach autokreacji łączy w sobie **perspektywę egzystencjalną i aksjologiczną**, skłaniającą podmiot do wyznaczania sobie symbolicznych drogowskazów i dookreślającą to, ku czemu warto podążać z perspektywy autobiograficznej. W tym kontekście narracja autobiograficzna stanowi swoisty „klucz” do poznania i zrozumienia ludzkiej egzystencji. Dlatego też tak ważnym jest zwrot w stronę badań biograficznych, co wiąże się z potrzebą (i możliwością) osadzenia potencjalnych badań nad autokreacją w działaniu twórczym w obrębie paradygmatu interpretatywnego. Dzięki temu możliwym staje się dookreślenie indywidualnych profili kształtowania samego siebie w biegu życia w kontekście aktów twórczych. Wspomniane profile, będące nie tylko świadectwem autokreatywnych działań własnych, ale i innych ludzi, mogą się stać drogowskazem w drodze do ustawicznego samokształtowania się, a ponadto czynią możliwym wyznaczenie podobieństw i różnic między osobami- twórcami.

1. Relacje na linii: człowiek – twórczość – dzieło a płaszczyzny autokreacji

Trzy wymiary relacji: człowiek – twórczość – dzieło są kluczowe dla wyznaczenia **trzech płaszczyzn autokreacji twórców**. Są to:

- 1) człowiek jako twórca, który sam siebie kształtuje;
- 2) człowiek jako uformowane przez siebie dzieło;
- 3) człowiek jako świadek owego dzieła wespół z innymi ludźmi (Szmidt, 2005).

Każdy ze wskazanych wymiarów wymaga odrębnej analizy, jednakże szczególnie interesująca wydaje się być trzecia z wymienionych płaszczyzn – dostarczająca znacznie głębszych pobudek do autokreacji, aniżeli wynikałoby to ze zwykłej recepcji własnych dzieł.

Nie chodzi tutaj zatem jedynie o ogląd i stwierdzenie: Jak moje dzieło jest odebrane i jak funkcjonuje w przestrzeni społecznej? Co w związku z jego przyjęciem zamierzam zmienić, pozostawić, bądź odrzucić w przyjętych rozwiązaniach koncepcyjno-warsztatowych? Istota sprowadza się do efektu autokreacji twórcy, który za sprawą swej własnej, niepowtarzalnej i różnorodnej aktywności twórczej pozostaje w ścisłej współzależności z otoczeniem społeczno-kulturowym. Innymi słowy, w procesie twórczego stawania się twórca funkcjonuje w nowej roli społecznej. Roli, która z jednej strony odzwierciedla indywidualium i je stwarza, a z drugiej – jednoczy i scala osobę twórcy z zewnętrzną wobec niej jednością społeczno-kulturową. Wypada dodać, roli, która za sprawą wspomnianej indywidualności osobowego „Ja” jest nieustannie rekonstruowana. Trzeba jednak zaznaczyć, że i w tym przypadku obowiązuje zasada sprzężenia zwrotnego: osobowe „Ja” twórcy inspiruje otoczenie społeczno-kulturowe i wnosi do niego nowe wartości, ono zaś zwrotnie rozwija i wzbogaca twórcę.

Pojawia się w tym miejscu jedno z kluczowych pytań o twórczość i autokreację: Jakie jest źródło i charakter aktywności twórczej w perspektywie własnej autokreacji? Inaczej, **z jakich przeżyć i doświadczeń osoby twórcy wydobywa się działanie twórcze i jak przebiega pełny proces twórczy polegający na zachowaniu sprzężenia zwrotnego pomiędzy komponentami: zamierzenie – działanie – wytwór? Analiza tego procesu czyni możliwym dookreślenie autokreacji w działaniu.** *Dopiero wychodząc poza siebie człowiek staje się sobą pełnym; zaś wyjście poza siebie możliwe jest jedynie przez działanie* [tutaj działanie twórcze]. (Gołaszewska, 1977, s. 273).

Przyjęcie orientacji biegu życia pozwala na całościowe traktowanie jednostki jako podmiotu rozwoju, a także dostrzeżenie jej ciągłości w toku zmian (Przetacznik-Gierowska, Tyszkowa, 2014). Cechą wyróżniającą staje się tutaj ekspozycja ewoluowania i przeobrażenia postawy twórczej, co wiąże się bezpośrednio z postępującą autokreacją twórcy. Historia życia tworzona jest zatem przez szereg doświadczeń indywidualnych oraz różnego rodzaju aktywności życiowe (w tym działania twórcze) i ich wytwory, którym jednostka subiektywnie nadaje znaczenie, dążąc do pełnego sensu spełnienia (Frankl, 2009).

Analizy nad przeobrażeniami twórczymi w biegu życia wiodą do krystalizacji indywidualnych procesów autokreacji, których funkcję można ująć w jeszcze innych **trzech wymiarach: pełni indywidualnego rozwoju, tożsamości osobowej i autonomii osoby – twórcy** (Przetacznik-Gierowska, Tyszkowa, 2014). Wspomniane wymiary wyznaczają nową płaszczyznę pytań o autokreację, mających na celu określenie: **Które z wymienionych wymiarów autokreacji są obecne w życiu i twórczości oraz w czym się przejawiają?**

Tworzenie siebie i dzieła przebiega w oscylacji na linii retrospekcja – projektowanie. Projektowanie nadbudowuje się na autentycznym retrospektywnym zagłębianiu się w to, co minione, choć wciąż istotne dla podmiotu. Jego autentyczność i zaangażowanie w odkrywanie tego, co ważne we własnej historii i twórczości, stanowi punkt wyjścia dla poszukiwania znaczeń. Mają one w jego odczuciu kluczowe znaczenie w osobowym rozwoju i zakreślają wzorzec osobowościowy, który pragnie podmiot przenieść do swojego życia, a pośrednio również do swoich dzieł. Wszak *życie danego człowieka ma sens wtedy i tylko wtedy, kiedy albo istnieje cel, do którego on w tej chwili dąży, albo on tej chwili używa* (Bocheński, 1992, s. 23). Co więcej, warunkiem koniecznym w kontekście uchwycenia sensu własnego życia poprzez twórczość i w rezultacie twórczości jest nie tylko uświadomienie przez podmiot celu autokreacyjnego, lecz pełne zaangażowanie się w dążenie do jego osiągnięcia (Płużek, 2001).

W przypadku twórcy wspomniana przemiana pozostaje w ścisłym związku z **przemianą postawy twórczej, wyborem twórczej drogi, czego efektem są zasadnicze różnice w postrzeganiu i rozumieniu celu własnej twórczości**. U podłoża tych różnic można odnaleźć dwa czynniki: doświadczenie autobiograficzne twórcy oraz jego wizja siebie ujawniająca się w podmiotowym dążeniu do osobowej autokreacji. Egzemplifikacją pierwszego z wymienionych czynników jest swoista „opowieść” własnej drogi życiowej, która wraz z kolejnymi doświadczeniami jest aktualizowana, rekonstruowana i reinterpretowana. Natomiast drugi czynnik odwołuje się do „projektowania” własnej drogi, a więc do tego, co jest dopiero wizją idealnych konstruktów myślowych, zamysłem kreacji siebie i dzieł w rozmyślnie konstruowanej przez twórcę przyszłości. Płaszczyzną poznania, która pozwala pełniej zrozumieć proces twórczości ujmowany w płaszczyźnie „opowieści” drogi, jest więc metafora „drogi”, a w płaszczyźnie „projektowania” drogi – metafora „wędrowcy”.

Metafora „drogi” oznacza sekwencyjność, ciągłość i otwartość etapów odpowiadających określonym okresom życia twórcy i projektowanych kolejnych, których zapowiedzią są wyznaczane cele dążeń autokreacyjnych. Jednocześnie nie określa „miejsca, czasu, czy rodzaju zakończenia-mety, zakładając, że każdy koniec ma szansę stać się zarazem «nowym początkiem»” (Tokarska, 2005, s. 126). Z kolei metafora „wędrowcy” rozumiana jest jako poszukiwanie wartości, otwarcie się na źródłowo powiązane z nimi znaczenia, a także podejmowanie wyborów ukierunkowanych na te wartości, które w odczuciu twórcy mogłyby nadać jego życiu sens. „Wędrowiec” jest świadomy własnej dotychczasowej drogi (autobiografii) i myśląc o swej przyszłości, nie może zapomnieć, czy też odciąć się od swej przeszłości. Jednocześnie kreując narrację swojego życia w perspektywie kolejnych wyborów życiowych wytyczających dalszą jego drogę, ma świadomość, że poprzez nie ma wciąż kolejne szanse na to, by rozumiejąc własną historię i twórczość, nadawać sens poszczególnym aktom istnienia (temu, co jest) z myślą o tym, kim pragnie być i ku czemu zmierza, co kreuje.

W przywołanym kontekście ujawnia się znaczenie wglądu twórcy w proces wewnętrznej przemiany, śledzenia przeobrażeń własnej postawy twórczej, poprzez dookreślenie sposobu autokreacji, symbolicznie utożsamianej z metaforą „drogi” bądź „wędrowca”.

Warto podkreślić, że *homo creator* pełni funkcję nowego kodeksu etycznego, wzbogacając i zastępując w pewnym sensie ogół tradycyjnych norm moralnych (Schulz, 1990). Wartości w dziełach są nie tylko uświadamianie i pomnażane, ale pełnią funkcję cennych, pozytywnych elementów rzeczywistości człowieka. W tym ujęciu uwidacznia się związek, eksponujący sprzężenie zwrotne na linii: **świat wartości twórcy – wartości dzieła – świat wartości człowieka (odbiorcy dzieła). Stąd też badanie egzystencjalno-aksjologicznych podstaw twórczości jest zadaniem niezmiernie ważnym, nie tylko z punktu widzenia jednostkowych biografii (autobiografii), ale również z punktu **widzenia dzieł jako nośników tego, co wartościowe, ponadczasowe, transcendentne**.**

W tak pojętym rozumieniu dzieło zyskuje ponadindywidualny, społeczny wymiar, stając się narzędziem umożliwiającym kreowanie świata i ludzi. Innymi słowy, twórczość ma charakter interakcyjny, jest ona osiągnięciem indywidualnym (produktem indywidualnego rozwoju i typu umysłu twórcy), ale również jest osiągnięciem społecznym, produktem skumulowanej i transformatywnej wiedzy i pragmatycznych znaczeń (Stasiakiewicz, 1999).

Niepodobna pomyśleć o życiu człowieka i jego dążeniach bez określenia jego stosunku do wartości. Wszak stwierdzenie, że nic już nie ma sensu, a każdy może kierować się wedle własnych reguł i zasad, również jest wyrazem stanowiska aksjologicznego utożsamianego z własnym *logos*, tyle że wyabstrahowanego od myślenia w kategoriach ponadczasowego *Logos* (Opoczyńska, 1999). Wartości uosabiają sens i zarazem wyznaczają cele dążeń podmiotu zgodnie z wyobrażoną wizją siebie. Utożsamiane są więc z odkrywaniem tego, co ma wartość samo w sobie (Cencini, Manenti, 2002).

Ustosunkowanie się człowieka do świata i do samego siebie wyraża się w przeświadczeniu Marii Straś-Romanowskiej, w jego poznawczej otwartości, niekończących się interpretacyjnych możliwościach jego umysłu, potrzebie *spełniania się i samodoskonalenia poprzez aktualizację wrodzonego potencjału oraz [...] doświadczania coraz głębszego sensu życia* (Straś-Romanowska, 1997, s. 104). Stąd samoaktualizujący wymiar własnego „Ja” można opisywać w kategorii transcendencji horyzontalnej. Natomiast wymiar samotranscendujący, rządzący się zasadą jedności ujmuje się w kategorii wertykalnej transcendencji, którą odnosimy do systemu intersubiektywnej całości, z którą człowiek pozostaje w dynamicznie przeobrażającej się łączności. Samotranscendowanie utożsamiane z dążeniem „ku innemu i ku innym we wspólnocie” obejmuje receptywność, inicjatywę, przebudzenie i pragnienie tworzenia czegoś nowego poprzez działanie (Wojtyła, 1979). Jedność objawia się w tym, iż człowiek *może wyrażać siebie i niejako transcendować siebie ku światu* (Górniewicz, Rubacha, 1993, s. 26). Tak pojęta transcendencja

jest dana i zadana w sposób szczególny twórcom. Działanie twórcze traktowane jest w szerokim rozumieniu jako aktywność podmiotu zorientowana na zewnątrz, jak i do wewnątrz. Stąd też z jednej strony dzieło stanowi wyraz indywidualności swego twórcy, z drugiej – transcenduje go ku światu, a z trzeciej przeobraża, niejako stwarza swojego kreatora.

Typowy układ: człowiek – sztuka – człowiek, przekształca się w twórczości każdego rodzaju w relację: twórca – dzieło – twórca. W tym splocie wzajemnych oddziaływań bogactwo życiowych doświadczeń i osobistych refleksji konstytuuje dzieło, które w sprzężeniu zwrotnym wzbogaca jego twórcę. Inaczej mówiąc, twórca stwarza dzieło, a dzieło stwarza twórcę.

Każda twórczość zmierza ku temu, co niemożliwe do osiągnięcia, tak w skali indywidualnej, jak i ogólnoludzkiej. W twórczości zaangażowane są wszystkie czynniki uznane za najbardziej charakterystyczne dla człowieka. Są nimi: **wolność, uznanie wartości, samowiedza, samoświadomość i samostanowienie** (Wojtyła, 2000) jako osoby realizującej określony typ możliwości i wreszcie **odpowiedzialność za wynik własnych poczynań twórczych** (Gołaszewska, 1977).

Każdy nowy pomysł twórczy już w momencie zaistnienia w świadomości wzbogaca doświadczenie człowieka, co więcej – to właśnie uprzednie doświadczenia i związane z nimi poczucie, że coś się zrozumiało na swój indywidualny, niepowtarzalny sposób jest doznaniem przynależnym do procesu twórczego i często go zapoczątkowuje (Gołaszewska, 1977). W dziele i przez nie twórca wyraża siebie, swoje jestestwo, swoją wizję świata. W twórczości, rozumianej jako próba eksterioryzacji, twórca znajduje się w sytuacji, w której musi się zmierzyć z czymś, co jest mu obce, musi dokonać zabiegów twórczych dla zaistnienia w świecie jego wizji, indywidualności, siły wewnętrznej i niepowtarzalności. Owa wizja świata i siebie, ulega zmianie, ewoluje w biegu życia, co ma fundamentalny związek z krystalizującą się postawą twórczą i zmiennym obrazem dzieł, powstającym niejako ciągle od nowa, w nowej perspektywie, zrodzonej z przeżyć, doświadczeń i doznań twórcy.

Tą drogą rodzi się twórczość w szerokim rozumieniu tego słowa, którą można określić jako odkrywanie, interpretowanie i ukazywanie wartości przynależnych ludzkiej egzystencji. Pojawia się tutaj pytanie, które może i powinno stanowić oś rozważań nad autokreacją, dokonująca się w toku działalności twórczej: **W jakich obszarach aktywności autokreacyjnej manifestuje się spłot życie – twórczość – dzieło?**

2. Antropologiczno-aksjologiczne aspekty autokreacji w kontekście refleksji autobiograficznej twórcy

Analiza procesu całożyciowej autokreacji twórców pociąga za sobą konieczność ujęcia autobiograficznego, ponieważ autobiografia i autokreacja rozumiane są jako współwarunkujące się sfery aktywności człowieka, realizowane w formie narracji.

Zasadnicze jest bowiem spojrzenie na biografię jednostki z perspektywy jej indywidualnej historii życia, na którą składają się jej subiektywne odczucia, spostrzeżenia, wyobrażenia, doznania będące odzwierciedleniem bycia w świecie i przeżywania świata (Bartosz, 1995). Jak podkreśla Martin Kohli (2012), autobiografia odsłania strukturę życia jako strukturę doświadczenia i indywidualnych znaczeń danego podmiotu. Jest „metodologicznym modelem (hermeneutycznego) rozumienia życia jednostek” oraz sposobem wejścia w historyczną czy społeczną rzeczywistość” (Kohli, 2012, s. 126–128). Podmiot konstruujący narrację autobiograficzną podejmuje retrospektywny namysł nad własną biografią, stając się jednocześnie dysponentem (nosicielem) biografii i jej twórczym interpretatorem. Ów retrospektywny namysł biograficzny podmiotu ujawnia „podstawową i systematyczną warstwę wyposażonego w sens porządku” znaczeniowego, uznanego za istotny w konstruowaniu własnej biografii na kanwie niektórych epizodów wywiezionych z jego historii życia (Schütze, 2012).

Narracja autobiograficzna nie oznacza w tym kontekście utrwalonej w pamięci, uporządkowanej chronologicznie sekwencji zdarzeń, zachowań, emocji, wyborów życiowych mających miejsce w życiu podmiotu. Nie jest kronikarskim odtwarzaniem biegu życia, lecz interpretacją znaczeń spostrzeganych i na nowo odkrywanych przez podmiot. Chodzi tutaj o opowieść wielokrotnie rozważaną i re-interpretowaną, która spełnia niejako *ex post facto* ważne zadanie z punktu widzenia terażniejszości i przyszłości podmiotu (Lalak, 2010). Jak wskazuje M. Straś-Romanowska, w *autobiografii dokonuje się najpełniej samorozumienie i osiągnany jest wgląd w sens własnego bycia w świecie, tutaj – sens własnej twórczości. Na tle całego życia podmiot może bowiem ujrzeć swoją aktualną sytuację egzystencjalną w najważniejszych proporcjach, w najszerzych relacjach z innymi sytuacjami i w odniesieniu do najszerzego spektrum wartości* (Straś-Romanowska, 1997, s. 151). Namysł nad własną biografią spełnia zatem ważną funkcję z punktu widzenia dążeń autokreacyjnych podmiotu. Konstruowanie bowiem na bazie namysłu autobiograficznego narracyjnej wiedzy o sobie (Trzebiński, 2005) jest zasadnicze dla gotowości do podjęcia przez podmiot aktywności autokreacyjnej.

Złożoność refleksji podejmowanej w ramach **autokreacji** ujawnia się więc w tym, że łączy ona perspektywę **egzystencjonalną i aksjologiczną** skłaniającą podmiot do wytyczania symbolicznych drogowskazów, ku czemu warto podążać z **perspektywy autobiograficznej**, ukierunkowanej na rozpoznawanie i interpretowanie znaczeń przyjmowanych przez podmiot jako kluczowe dla rozumienia własnej biografii. Ma więc charakter myślenia kontemplacyjnego (po co jestem?), poszukującego (jaka/jaki jestem?) i projektującego (jaka/jaki mogę być?). Projektujący charakter autokreacji, z jednej strony, odzwierciedla dążenie podmiotu do kreowania siebie poprzez poszukiwanie znaczeń i urzeczywistnianie wartości, które w ogóle lub niewystarczająco w jego odczuciu zostały zinternalizowane i w związku z tym nie wywarły wpływu adekwatnego do aktualnych jego oczekiwań. Z drugiej strony, ma charakter retrospektywny, ponieważ dokonuje się poprzez narracyjny wgląd we własną biografię. Człowiek zatem trwa w twórczej

konfrontacji z samym sobą (Neckar, 2000). Wartościując swoją przeszłość, otwiera się na przyszłość, kreując (w teraźniejszości) narracyjnie ustrukturyzowany system znaczeń i sensów.

Narracja, zdaniem Jerome Brunera, jest podstawowym sposobem rozumienia bycia człowieka w świecie i możliwości kształtowania tegoż świata, czemu daje wyraz w stwierdzeniu: *narracja naśladuje życie, życie naśladuje narrację* (Bruner, 1990, s. 3). Anna Grzegorek w analizie znaczenia narracji w strukturyzowanie doświadczenia podmiotu stwierdza: *bez stosowania narracyjnych form myślenia nasze doświadczenie pozostałoby bezsensowne i nieuporządkowane, rozumienie świata, innych ludzi i samego siebie nie byłoby możliwe. Posługiwanie się narracyjnymi formami myślenia o sobie umożliwia nam konstruowanie historii, opowieści o naszym życiu, co jest podstawą np. dla budowania (narracyjnie rozumianej) tożsamości* (Grzegorek, 2003, s. 225). Tak rozumiana tożsamość jest bowiem, w ujęciu Dana McAdamsa (1985), opowieścią życia, w której podmiot odnajduje odpowiedzi na fundamentalne pytania: „kim i jakim jestem?”, a także na podstawie której może intencjonalnie wpływać na własny rozwój osobowości.

Z punktu widzenia tożsamości narracyjnej człowiek spostrzega swoje życie i siebie w kategorii egzystencjonalnej, a więc jako tego, który *staje się, a nie jest; nie osiąga raz swojej tożsamości, lecz ciągle ją tworzy* (Pawlak, 2000, s. 130). Narracja autobiograficzna we współczesnej myśli naukowej traktowana jest jako swoisty „klucz” do poznania i zrozumienia ludzkiej egzystencji. Stwierdza się wręcz, iż *struktura tożsamości to, podobnie jak w opowiadaniach, konfiguracja fabuły, cech bohatera, miejsca, tematu, akcji* (Skibińska, 2006, s. 132). Przypisując najważniejsze znaczenie fabule, która integruje całość historii, podkreśla się, że zrozumienie drugiego człowieka uwarunkowane jest nie tyle rzetelną analizą archiwalnych informacji o nim, ile odnalezieniem „klucza” utożsamianego ze specyficznym dla niego sposobem „mitologizowania” jego własnego życia.

Narracja jest refleksyjnym odniesieniem się podmiotu do wydarzeń budujących własne doświadczenie życiowe. Owa autobiograficzna *life-story* wzbogacona o nowe „historie” (częstkowe narracje) wraz z przypisywanymi im znaczeniami i interpretacjami obejmuje to, co przeszłe i to, co aktualne, tworząc spójną „opowieść drogi” (Tokarska, 2005). W tym też znaczeniu poprzez narrację podmiot poznaje i interpretuje świat i siebie. Buduje on wiedzę o otaczającym go świecie i o sobie; zarazem organizuje i ukierunkowuje swoje działanie (Uszyńska-Jarmoc, 2004). Poznanie siebie nie jest więc dla podmiotu proste i oczywiste, lecz ma charakter w istocie złożonego i niekończącego się procesu interpretowania oraz reinterpretowania, który „dokonuje się właśnie w narracji” (Grzegorek, 2003). **W konsekwencji wiedza jednostki o możliwości i potencjale jej (nie)przeżytego życia powoduje, że projekt życiowy człowieka przestaje być walką czy zmaganiem, a staje się wyzwaniem** (por. Rosner, 2006).

Zwraca uwagę na to Michel Foucault, który twierdził, iż skoro *życia przeżywanego nie można oddzielić od życia opowiadanego*, to znaczy, że jest ono *takie, jak*

się je interpretuje i reinterpretuje, opowiada i jeszcze raz opowiada (Foucault, 1995, s. 20). Oczywiście chodzi w tym kontekście o wskazanie immanentnego związku pomiędzy myśleniem w sposób narracyjny, odsłaniającym nierozpoznaną dotąd przez podmiot rzeczywistość w wymiarze subiektywnym i intersubiektywnym, a rozumieniem rzeczywistości i gotowością wpływania na jego kształt. Retrospektywny charakter myślenia narracyjnego, choć ukierunkowany jest na to, co już się wydarzyło w życiu jednostki, zyskuje istotną wymowę w refleksji nad tym, kim i jaką jest aktualnie. Co więcej, cechuje się zmiennością i plastycznością na drodze interpretowania i hierarchizowania znaczeń i sensów składających się na uporządkowaną samowiedzę wywiedzioną z własnej historii życia. Warunkuje *poczucie ciągłości poznania, przeżyć i działań, ciągle interpretowanie siebie* (Dyczewski, 1995, s. 67–68) w procesie osobowej przemiany dokonującej się pod wpływem czynników środowiskowych i indywidualnych.

Narracja autobiograficzna otwiera przed człowiekiem możliwości swobodnego i wielowariantowego ustosunkowania się do własnej life story zestawiając, modyfikując i hierarchizując wedle indywidualnego uznania zróżnicowane narracje w spójną „opowieść drogi”. Wspomniana droga jest wówczas metaforą wędrówki podmiotu rozumianej jako rzeczywistości wewnętrznego rozwoju człowieka. Poprzez narrację autobiograficzną jednostka wpływa nie tylko na swój stosunek do wybranych faktów, którym przypisuje określone znaczenia, lecz także na zakres i głębię nieustannie formowanego indywidualnego świata sensów i znaczeń, osobowego *logos* (Ablewicz, 2003).

W zależności od indywidualnego rozumienia bycia w świecie, wyboru charakteru relacji ze światem oraz określenia własnej roli w tym świecie, jednostka w formie autonarracji wpływa na proces samorozwoju, który może być ukierunkowany na cele o charakterze przystosowawczym, transgresyjnym lub transcendentnym (Wąsiński, 2011). Myślenie w kategoriach narracyjnych jest przydatną i skuteczną umiejętnością w nieustannym wysiłku tworzenia autobiografii pogłębiającej samopoznanie i rozumienie siebie i jednocześnie stwarzającej możliwość kształtowania samego siebie.

3. Konkluzja – sens i znaczenie pytań o autokreację w działaniu twórczym w perspektywie potencjalnych obszarów badawczych

Przyjmując autokreację w działaniu twórczym za kluczową kategorię poznawczą, wyłania się istotne zagadnienie i zarazem **zadanie badawcze polegające na uchwyceniu koncepcji życia badanych osób**. Wszak koncepcja życia warunkuje sposób przeżywania własnego życia, poczucia ciągłości tożsamości podmiotowej jako osoby, twórcy i odbiorcy własnej twórczości, a w tym kontekście doświadczenia autentyczności samego siebie jako osoby zaangażowanej w proces twórczy i świadomej (samo)kształtowania się ze względu na ten proces (Worach-Kardas, 1990).

Uchwycenie egzystencjalno-aksjologicznego wymiaru autokreacji w działaniu twórczym wydaje się możliwe jedynie na kanwie indywidualnych autonarracji zogniskowanych „tematycznie” wokół kluczowej kategorii poznawczej. Należy w tym miejscu podkreślić, iż **biografia tematyczna** może być realizowana dwutorowo – zarówno pośrednio, czyli bez jej (ich) udziału, jak też w kontakcie bezpośrednim. Wówczas badania biograficzne są realizowane w formie wywiadów autobiograficzno-narracyjnych, w których podmiot badań samodzielnie konstruuje własną autonarrację.

Zwrot w stronę badań biograficznych wiąże się z potrzebą (i możliwością) **osadzania potencjalnych badań nad autokreacją w działaniu twórczym w obrębie paradygmatu interpretatywnego**, czyli z ekspozycją *jakościowego sposobu myślenia o ludzkim doświadczeniu, drogą „naukowej oraz intersubiektywnej empatii”, która pozwala dotrzeć do znaczenia doświadczeń indywidualnych i grupowych tak zwanego wewnętrznego świata*” (Konecki, 2005, s. 2). **Badania te mogą (powinny) opierać się również na idei poznania rozumiejącego**, w których kategoria „rozumienia” jest swoistego rodzaju postawą poznawczą, która *pozwała chwycić związki sensów i znaczeń wyrażające się w ekspresji ludzkiego życia* (Malewski, 2010, s. 131).

Z punktu widzenia wartości poznawczej wspomnianej wcześniej analizy biograficznej, kluczowa jest autonarracja, która z założenia składa się z komponentów: relacji z życia oraz historii życia (Kvale, 2004).

Wspomniana narracja autobiograficzna umożliwia dookreślenie indywidualnych profili kształtowania samego siebie w biegu życia w kontekście aktów twórczych, a w dalszej perspektywie czyni realnym wyznaczenie podobieństw i różnic pomiędzy twórcami. Innymi słowy, określa ona pewne wspólne linie rozwojowe oraz różnice warunkowane odmiennością życiowych doświadczeń, a także odmienną optyką odnoszenia się do spraw ludzkiej egzystencji w wymiarze podmiotowym i transcendentnym. Tak pomyślana problematyka badawcza może przyczynić się do:

1. Zwrócenia uwagi na motywy i uwarunkowania życiowe nowatorskich poszukiwań i rozwiązań twórczych – inaczej: poszukiwanie egzystencjalnych źródeł nowych, rewolucyjnych rozwiązań twórczych, czyli odpowiedzi na pytanie: *Jakie są źródła aktywności twórczych badanych?*
2. Upowszechnienia twórczości wybitnych postaci, nie tyle w kontekście analiz ich dzieł, co w wymiarze antropologicznym, czyniąc przez to twórczość wszelkiego rodzaju, często obcą przeciętnemu odbiorcy, bardziej zrozumiałą i bliską, zjednoczoną bowiem wspólnymi dla wszystkich ludzi dążeniami, zmaganiem, poszukiwaniami i wątpliwościami.

W pogłębionym namyśle nad autokreacją inspirujące są następujące płaszczyzny badawcze:

- zwrot w kierunku antropologiczno-egzystencjalnych źródeł i uwarunkowań twórczości wybitnych twórców, wyznaczających horyzont twórczy w uprawianej przez siebie dziedzinie;

- dokonanie analizy autokreacji przez pryzmat twórczości na dwóch poziomach poznania: wertykalnym (indywidualna analiza wywiadów pochodzących od jednej osoby) i horyzontalnym (analiza przekrojowa, stanowiąca próbę zrozumienia autokreacji w kontekście aktywności twórczej wszystkich badanych postaci);
- wyeksponowanie indywidualnych procesów autokreacji, rozpatrywanych na trzech płaszczyznach: a) osiaganie pełni indywidualnego rozwoju, tożsamości osobowej twórcy; b) kształtowanie siebie na wzór dzieła sztuki, zgodnie z relacją: twórca – dzieło – twórca; c) samokształtowanie się człowieka (twórcy) w rezultacie społecznego procesu odbioru owego dzieła.

W ujęciu całościowym, uwzględniającym przywołane już wcześniej wymiary relacji: **człowiek – twórczość – dzieło**, proponowane obszary badawcze mogą doprowadzić do pogłębionej, wielowymiarowej analizy procesu autokreacji. Współcześnie bowiem coraz silniej zaznacza się potrzeba holistycznego spojrzenia na człowieka i wymiary jego egzystencji. Podejmowanie takich badań nad autokreacją wydaje się być szczególnie ważnym w dobie redukcjonizmu w badaniach nad człowiekiem i jego człowieczeństwem. **Takie spojrzenie jest możliwe za sprawą wyprowadzania z analizy jednostkowo pojętych autonarracji takich wskazań, które będą swoistym drogowskazem, a równocześnie świadectwem działań i doświadczeń innych ludzi w drodze do samokształtowania się.** Koncentracja na autokreacji w działaniach twórczych jest tutaj szczególnie istotna i nie do przecenienia, albowiem dokonujące się w tych działaniach przemiany, mogą zaświadczać o postępującym rozwoju twórcy na poziomie duchowym i równocześnie mogą sprzyjać kształtowaniu tego jakże ważnego wymiaru ludzkiej egzystencji u „Innych”.

Innymi słowy, analiza procesu autokreacji „Drugiego” (twórcy) może stać się pomocną w wytyczaniu kształtu własnego życia, płaszczyzn rozwoju (zwłaszcza duchowego), samopoznania, uruchamiania własnego potencjału, rozpoznawania swoich możliwości w dążeniu do samokształtowania siebie. To swoiste przejęcie drogi osobowego rozwoju od twórcy, może dookreślać i wyznaczać obszary autokreacji jednostek zgodnie z zasadą wzajemności, twórczego współbycia w duchu autokreacyjnej wspólnoty. Istotą jest tutaj zachowanie równowagi pomiędzy tendencją do autonomii i homonomii (Uchnast, 1983), czyli z jednej strony ważnym jest twórcze zaznaczanie swej indywidualności, a z drugiej doświadczanie siebie jako części ponadindywidualnej całości.

Człowiek nie żyje w próżni, trwa i rozwija się w procesie ustawicznych oscylacji między „ja” i „ty”, między własną **indywidualnością a społeczeństwem**, światem. Stąd też próba definiowania pojęcia „autokreacja” kieruje nas w stronę źródeł **społecznych** (rodzina, społeczeństwo, instytucje), **agatologicznych** (osiągania pełnej i dojrzałej autonomii osobowego istnienia człowieka) oraz **aksjologicznych** (odkrywanie wartości osobowych mających istotne znaczenie egzystencjalne). W myśl koncepcji Romana Schulza autokreacja jest: „1) pochodną warunków

obiektywnych, związanych z komplikowaniem się zewnętrznego środowiska człowieka; 2) wynikiem nowych wymogów życia wewnętrznego jednostki; 3) wynika z aprobowanego obecnie systemu wartości” (Schulz, 1990, s. 238). Ujawnia się w tym kontekście **konieczność wielowymiarowego podejścia do autokreacji**. Każda w przywołanych sfer ludzkiej egzystencji (społeczna, osobowa, aksjologiczna) wiąże się z odrębnym zestawem warunków i kryteriów umożliwiających autokreację.

W powyższym kontekście wyniki badań nad autokreacją w działaniach twórczych mogą być pomocne w rozwiązaniu „dylematu ludzkiego”, który – jak pisze Rolo May – *wylania się z ludzkiej zdolności jednoczesnego doświadczania siebie jako podmiotu, jak też jako przedmiotu* (May, 1989, s. 14) Według przywołanego autora, „życie wewnątrz tego dylematu” jest „źródłem ludzkiej twórczości (May, 1989, s. 30).

Konkludując, zacznym i jedną z dróg autokreacji może być przejście wzorów twórczej egzystencji od „Innego” oraz ustawiczne zderzanie jej i konfrontowanie z własną, niepowtarzalną działalnością twórczą w duchu wykraczania poza samego siebie.

Bibliografia

1. Ablewicz K. (2003). *Teoretyczne i metodologiczne podstawy pedagogiki antropologicznej. Studium sytuacji wychowawczej*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
2. Bartosz B. (1995). Perspektywa hermeneutyczna w psychologii. W: M. Straś-Romanowska (red.), *Na tropach psychologii jako nauki humanistycznej* (s. 49–67). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
3. Bocheński J.M. (1992). *Podręcznik mądrości tego świata*. Kraków: Wydawnictwo „Philed”.
4. Bruner J. (1990). Życie jako narracja. *Kwartalnik Pedagogiczny*, nr 4, s. 3–17.
5. Cencini A., Manenti A. (2002). *Psychologia a formacja. Struktura i dynamika*. Kraków: Wydawnictwo WAM.
6. Dubas E. (2011). „Ja mam parę żyć” – uczenie się z własnej biografii (w świetle analizy jednego wywiadu. W: E. Dubas, W. Świtalski (red.), *Uczenie się z (własnej) biografii* (s. 197–213). Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
7. Dyczewski L. (1995). *Kultura polska w procesie przemian*. Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.
8. Foucault M. (1995). *Historia seksualności*. Warszawa: Wydawnictwo „Czytelnik”.
9. Frankl V. (2009). *Człowiek w poszukiwaniu sensu. Głos nadziei z otchłani Holocaustu*. Warszawa: Wydawnictwo Czarna Owca.
10. Gołaszewska M. (1977). *Człowiek w zwierciadle sztuki. Studium z pogranicza estetyki i antropologii filozoficznej*. Warszawa: PWN.
11. Górniewicz J., Rubacha K. (1993). *Samorealizacja a uzdolnienia twórcze młodzieży. Przegląd koncepcji i studium empiryczne*. Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.

12. Grzegorek A. (2003). Narracja jako forma strukturyzująca doświadczenie. W: K. Krzyżewski (red.), *Doświadczenie indywidualne. Szczególny rodzaj poznania i wyróżniona postać pamięci* (s. 209–225). Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
13. Kohli M. (2012). Biografia: relacja, tekst, metoda. W: K. Kazimierska (red.), *Metoda biograficzna w socjologii. Antologia tekstów* (s. 125–137). Kraków: NOMOS.
14. Konecki K. (2005). Wizualne wyobrażenia. Główne strategie badawcze w socjologii wizualnej a metodologia teorii ugruntowanej. *Przegląd Socjologii Jakościowej*, tom 1, nr 1, s. 42–56.
15. Kvale S. (2004). *InterViews. Wprowadzenie do jakościowego wywiadu nadawczego*. Białystok: Trans Humana.
16. Lalak D. (2010), *Życie jako biografia. Podejście biograficzne w perspektywie pedagogicznej*. Warszawa: Wydawnictwa Akademickie ŻAK.
17. Malewski M. (2010). *Od nauczania do uczenia się. O paradygmatycznej zmianie w andragogice*. Wrocław: Wydawnictwo Naukowe DSW.
18. May R. (1989). *Psychologia i dylemat ludzki*. Warszawa: PAX.
19. McAdams D.P. (1985), *Power, intimacy and the life story: Personological inquiries into identity*. Homewood: The Dorsey Pres.
20. Neckar J. (2000). Narracyjne ujęcie „ja” na tle innych sposobów jego ujmowania. W: A. Gałdowa (red.), *Tożsamość człowieka* (s. 139–148). Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
21. Opoczyńska M. (1999). Człowiek wobec wartości. W: A. Gałdowa (red.), *Wybrane zagadnienia z psychologii osobowości* (s. 151–168). Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
22. Pawlak J. (2000). Paula Ricoeura koncepcja tożsamości narracyjnej. W: A. Gałdowa (red.), *Tożsamość człowieka* (s. 127–138). Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
23. Płużek Z. (2001). *Proces twórczego kształtowania osobowości w świetle teorii C.G. Junga*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
24. Popielski K. (2007). Poczucie sensu życia jako doświadczenie egzystencjalne znaczące i potrzeba rozwojowa. W: M. Dudzikowa i M. Czerepaniak-Walczak (red.), *Wychowanie. Pojęcia – Procesy – Konteksty. Interdyscyplinarne ujęcie*. Tom 2 (s. 19–51). Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
25. Przetacznik-Gierowska M., Tyszkowa M. (2014). *Psychologia rozwoju człowieka. Zagadnienia ogólne*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
26. Rosner K. (2006). *Narracja, tożsamość i czas*. Kraków: TAIWPN Universitas.
27. Szmidt K.J. (2005). Współczesne koncepcje wychowania do kreatywności i nauczania twórczości: przegląd stanowisk polskich. W: K.J. Szmidt (red.), *Dydaktyka twórczości. Koncepcje – problemy – rozwiązania* (s. 19–133). Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
28. Schulz R. (1990). *Twórczość społeczne aspekty zjawiska*. Warszawa: PWN.
29. Schütze F. (2012). Analiza biograficzna ugruntowana empirycznie w autobiograficznym wywiadzie narracyjnym. Jak analizować autobiograficzne wywiady narracyjne. Cz. 1. W: K. Kazimierska (red.), *Metoda biograficzna w socjologii. Antologia tekstów* (s. 141–278). Kraków: NOMOS.
30. Skibińska E.M. (2006). *Mikroświaty kobiet. Relacje autobiograficzne*. Warszawa: Wydawnictwo ITE – PIB.

31. Stasiakiewicz M. (1999). *Twórczość i interakcja*. Poznań: Wyd. Naukowe Uniwersytetu Adama Mickiewicza.
32. Straś-Romanowska M. (1997). Hermeneutyka w psychologicznych badaniach jakościowych. W: A. Gałdowa (red.), *Hermeneutyka a psychologia* (s. 143–156). Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
33. Tokarska U. (2005). Narracja autobiograficzna jako „opowieść drogi” w ujęciu C. Peerson. W: E. Chmielnicka-Kuter, M. Puchalska-Wasył (red.), *Polifonia osobowości. Aktualne problemy psychologii narracji* (s. 125–140). Lublin: Wydawnictwo KUL.
34. Trzebiński J. (2005). Narracyjny kontekst myślenia i działania. W: E. Chmielnicka-Kurier, M. Puchalska-Wasył (red.), P. Oleś (współprac.), *Polifonia osobowości. Aktualne problemy psychologii narracji* (s. 67–88). Lublin: Wydawnictwo KUL.
35. Uchnast Z. (1983). *Humanistyczna orientacja w psychologii osobowości*. Lublin: RW KUL.
36. Uszyńska-Jarmoc J. (2004). Obraz Ja w autonarracjach dzieci w młodszym wieku szkolnym. *Psychologia Rozwojowa*, tom 9, nr 1, s. 45–58.
37. Wąsiński A. (2007). Autokreacja w perspektywie personalno-egzystencjalnej. W: K. Krasoń, B. Mazepa-Domagala (red.), *Oblicza sztuki dziecka. W poszukiwaniu istoty ekspresji* (s. 47–55). Katowice – Mysłowice: Wydawnictwo GWSP.
38. Wąsiński A. (2011). W poszukiwaniu sensu bycia rodzicem, czyli o duchowym zrodzeniu na drodze autokreacji do rodzicielstwa adopcyjnego. *Chowanna*, Tom 1 (36), s. 315–329.
39. Węgrzecki A. (1975). *Scheler*. Warszawa: Wydawnictwo „Wiedza Powszechna”.
40. Wojtyła K. (1979). The person: subject and community. *Review of Metaphysics*, No. 33 (2), s. 273–308.
41. Wojtyła K. (2000). *Osoba i czyn oraz inne studia antropologiczne. Człowiek i Moralność IV*. Lublin: Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego KUL.
42. Worach-Kardas H. (1990). Metoda biograficzna a badanie postaw wobec czasu. W: J. Włodarek, M. Ziółkowski (red.), *Metoda biograficzna w socjologii* (s. 113–127). Warszawa – Poznań: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

Questions about auto-creation in a perspective of creative activities

Keywords: auto-creation, creative activity, work, course of life, autobiographical narrative.

Summary: The topic discussed in this article makes a reason for further research and study over the auto-creation. The analysis over a creative transformation in the course of life leads to a crystallisation of individual processes of auto-creation. The vision of the world and ourselves evolves in the course of life which has a crucial connection with a crystallising and creative attitude and a variable picture of works, which are constantly created from the start in a new perspective born from creator’s experience and feelings. Consequently, a piece of work composes, on the one hand, creator’s individuality, on the other hand it exceeds him or her into the world, and finally it makes a new creator.

The complexity of reflexions taken up within auto-creation combines an existential and axiological perspective inducing a subject to make symbolic

signposts to follow from an autobiographical perspective. An autobiographical narrative makes a crucial key to meet and understand human existence.

The return to biographical research links to the necessity (and the possibility) to place a potential study on auto-creation in creative action within the interpretative paradigm. It makes it possible to define individual profiles of self-creation in the course of life in the context of original acts. In the broader research perspective, these profiles may become a signpost and confirmation of other people's activities on their way to self-education. Moreover, they make it possible to establish similarities and differences between creators.

Dane do korespondencji:

dr hab. Alina Górniok-Naglik, prof. nadzw.

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. rtm. W. Pileckiego w Oświęcimiu

Instytut Nauk Humanistycznych i Społecznych

ul. M. Kolbego 8

32-600 Oświęcim

e-mail: ajmnaglik@poczta.onet.pl

dr Arkadiusz Wąsiński

Uniwersytet Łódzki, Wydział Nauk o Wychowaniu

Zakład Andragogiki i Gerontologii Społecznej

ul. Pomorska 46/48

91-408 Łódź

e-mail: arkadiusz.wasinski@gmail.com